

บทความพิเศษ

การให้ความรู้ การสร้างแรงจูงใจ และการจัดหาผู้บริจาคโลหิต

ชัยเวช นุชประยูร พ.บ.

องค์การอนามัยโลก ได้กำหนดเป้าหมายเกี่ยวกับงานบริการโลหิตสำหรับทุกประเทศในโลกไว้ 3 ประการคือ มีโลหิตและผลิตภัณฑ์โลหิตที่ปลอดภัยที่สุดเท่าที่จะทำได้ (as safe as possible) ในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการของประเทศ (adequate to meet national needs) และเป็นบริการที่สามารถเข้าถึงได้ด้วยราคาพอสมควร (accessible at reasonable cost) ในกรณีนี้ เจ้าหน้าที่ทุกระดับที่ปฏิบัติงานอยู่ในศูนย์บริการโลหิตเป็นกลไกที่สำคัญที่จะทำให้เป้าหมายดังกล่าวสำเร็จลงได้

ขั้นตอนแรกของการจัดหาโลหิตและผลิตภัณฑ์โลหิตที่ปลอดภัยก็คือการได้ผู้บริจาคโลหิตที่มีสุขภาพดี ทั้งนี้เพราะวิธีการตรวจกรองที่กระทำอย่างดีที่สุดในปัจจุบันนี้ไม่อาจคัดกรองโรคซึ่งอาจติดต่อทางโลหิตได้อย่างสมบูรณ์ การเจาะเก็บจากผู้บริจาคโลหิตที่มีสุขภาพดีและไม่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงต่อการติดโรคที่อาจถ่ายทอดทางโลหิตถือว่าเป็นมาตรการที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง

Global Blood Safety Initiatives ขององค์การอนามัยโลกได้กล่าวไว้ในเอกสารชื่อ “Minimum Targets for Blood Transfusion Services. 1989” ว่าการเจาะเก็บโลหิตบริจาคที่ปลอดภัยจะต้องอยู่บนหลักการดังต่อไปนี้

1. การบริจาคโลหิตทั่วไปซึ่งไม่มีสิ่งตอบแทน (Voluntary non-remunerated)
2. การจัดหาผู้บริจาคโลหิต ควรเป็นระบบแผน-

งานซึ่งมีกำหนดการล่วงหน้า และส่งเสริมให้มีการบริจาคโลหิตประจำการบริจาคโลหิตทดแทน (replacement donation) ควรเป็นการบริจาคให้กับศูนย์ฯ ไม่ใช่แก่ผู้ป่วยโดยตรง (directed) แต่ต้องระวางมิให้มีการซื้อขายโลหิตแฝงอยู่

3. ควรมีระบบคัดเลือกผู้บริจาคโลหิตที่เชื่อถือได้
4. ควรมีการปฏิบัติที่ดีต่อผู้บริจาคโลหิต ทั้งก่อนบริจาค, ขณะบริจาค และภายหลังบริจาค
5. ควรมีระบบติดตามข้อมูล และรักษาความลับเกี่ยวกับข้อมูลของผู้บริจาคโลหิต

ในประเทศที่กำลังพัฒนานั้น การบริจาคโลหิตเป็นของใหม่และประชาชนให้ความสนใจน้อย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะขาดความรู้ที่ว่าโลหิตเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของการช่วยชีวิตผู้ป่วย หลายคนไม่ยอมบริจาคโลหิตเพราะกลัวว่าจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพของตน หลายคนบริจาคโลหิตเพราะต้องการเงิน หรือไม่ก็บริจาคโลหิตโดยเจาะจงตัวผู้รับซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น การเปลี่ยนความเชื่อและเจตคติเหล่านี้สามารถกระทำได้โดยการให้ความรู้ที่ถูกต้อง และสร้างแรงจูงใจในทางบวกให้ประชาชนตระหนักถึงความต้องการโลหิตในแต่ละจังหวัดหรือชุมชน และเกิดการตัดสินใจที่จะบริจาคโลหิต

1. การประมาณการความต้องการโลหิต

ขั้นตอนแรกของการดำเนินการเกี่ยวกับการรณรงค์ให้ความรู้, สร้างแรงจูงใจและจัดหาผู้บริจาคโลหิต ก็คือ

กำหนดเป้าหมายปริมาณโลหิตและจำนวนผู้บริจาคโลหิต ประจำที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้จำนวนการจัดหาและจำนวน การใช้โลหิต อยู่ในลักษณะสมดุลไม่เกิดการขาดแคลน หรือเหลือทิ้ง

โดยทั่วไป การบริจาคโลหิตครั้งหนึ่ง ๆ จากผู้ บริจาคโลหิต 1 คน คือโลหิตบริจาค 1 หน่วย ซึ่งจะมี ปริมาณโลหิต 350-450 มิลลิลิตร ขึ้นอยู่กับน้ำหนักตัว ของผู้บริจาคผู้ที่มีน้ำหนักตัว 50 กิโลกรัม ขึ้นไป สามารถ บริจาคโลหิตครั้งหนึ่งได้ 450 มิลลิลิตร ส่วนผู้ที่มีน้ำ-หนักตัว 45-50 กิโลกรัม บริจาคได้ 350 มิลลิลิตร

การจัดหาโลหิต ต้องการความสม่ำเสมอของ การบริจาคโลหิตจากผู้บริจาคโลหิต ดังนั้นการวางแผน จัดหาโลหิต จึงถือเป็นมาตรการหลักในการดำเนินการ ในกรณี จำเป็นต้องอาศัยการทำทะเบียนผู้บริจาคโลหิต ที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อยู่ของผู้บริจาค โลหิตจะต้องถูกต้องและทันสมัย เพื่อให้ระบบการออก จดหมายติดตามและเชิญชวนผู้บริจาคโลหิตให้มาบริจาค กระทำได้ง่ายขึ้น

ความถี่ของการบริจาคโลหิต โดยทั่วไปคือทุก 3 เดือน (ปีละ 4 ครั้ง) ซึ่งศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย ถือเป็นแนวปฏิบัติอยู่

ดังนั้น ท่านที่ปฏิบัติงานอยู่ในธนาคารโลหิต ของโรงพยาบาลก็ดี สาขาบริการโลหิตก็ดี หรือที่ศูนย์ บริการโลหิตแห่งชาติก็ดี ต้องให้ความสำคัญแก่ระบบ การทำทะเบียนและรักษาทะเบียนของผู้บริจาคโลหิตให้ดี

วิธีคำนวณหาจำนวนโลหิตที่ต้องการมี 3 วิธี

วิธีที่ 1 คำนวณจากจำนวนประชากรของจัง-หวัดหรือของประเทศ วิธีนี้องค์การอนามัยโลกกำหนด ว่าปริมาณโลหิตที่ต้องการให้แต่ละประเทศอย่างต่ำคือ ร้อยละ 2 ของประชากรของประเทศในแต่ละปี

ตัวอย่าง ประเทศไทย มีประชากร 55 ล้านคน ในปี 2534

ความต้องการโลหิต คือ $55,000,000 \times 0.2$
 $= 1,100,000$ หน่วยต่อปี

วิธีนี้เป็นวิธีที่ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ ใช้ค่า-

นวนเป้าหมายการจัดหาโลหิตในปัจจุบัน แต่อาจจะ เป็นตัวเลขที่ต่ำไปสำหรับจังหวัดใหญ่ ๆ ซึ่งมีโรงพยา-บาลขนาดใหญ่ หรือเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์ เช่น กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

จังหวัดซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลศูนย์ หรือมี โรงเรียนแพทย์ตั้งอยู่ ปริมาณโลหิตที่ต้องการอาจสูงขึ้น เป็นร้อยละ 4 ของประชากร จึงจะเพียงพอ

สำหรับกรุงเทพมหานคร ปริมาณโลหิตที่ต้อง การคือร้อยละ 6 ของประชากร ดังนั้นเป้าหมายของการ จัดหาโลหิตสำหรับกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีประชากร 5.5 ล้านคน คือ

$5,500,000 \times 0.6 = 330,000$ หน่วยต่อปี

ในการคำนวณเพื่อกำหนดจำนวนผู้บริจาคโลหิต นั้น ต้องอาศัยสถิติจำนวนครั้งโดยเฉลี่ยของผู้บริจาค โลหิตเป็นตัวหารจำนวนหน่วย กล่าวคือถ้าผู้บริจาคโลหิต บริจาคเฉลี่ยคนละ 1.5 ครั้งต่อปี จำนวนผู้บริจาคโลหิต ที่ต้องการก็คือ จำนวนหน่วยโลหิตที่คำนวณได้

1.5

ตัวอย่างข้างต้น ในกรุงเทพมหานครกำหนดเป่า-หมายจำนวนโลหิต 330,000 หน่วยต่อปี สถิติผู้บริจาค โลหิตเฉลี่ยคนละ 2 ครั้งต่อปี ดังนั้นจำนวนเป้าหมาย ผู้บริจาคโลหิตที่ต้องการคือ 165,000 คนต่อปี

วิธีที่ 2 คำนวณความต้องการของโลหิตจาก จำนวนเตียงผู้ป่วย ตัวเลขซึ่งองค์การอนามัยโลกกำหนด ไว้คือ 12 หน่วยโลหิตต่อเตียงต่อปี

ดังนั้น โรงพยาบาลขนาด 600 เตียง จะต้อง การโลหิต 7,200 หน่วยต่อปี

กรณีประเทศไทย มีจำนวนเตียงผู้ป่วยในโรง-พยาบาลต่าง ๆ ทั่วประเทศ รวม 99,000 เตียง จะ ต้องการโลหิตประมาณ 1,180,000 หน่วยต่อปี

จะเห็นได้ว่า การคำนวณโดยวิธีนี้ก็ใกล้เคียงกับ วิธีที่ 1

วิธีที่ 3 คำนวณจากปริมาณการใช้โลหิตในระ-ยะ 3 ปีที่ผ่านมา เพื่อดูแนวโน้มการใช้โลหิตในอนาคต วิธีนี้จะได้ตัวเลขที่แสดงการใช้โลหิตซึ่งอาจเป็นการใช้

โลหิตเท่าที่จัดหาได้ แต่จำนวนความต้องการจริงอาจมีมากกว่านั้น ในกรณีเช่นนี้ จำนวนตัวเลขและความต้องการโลหิตอาจอาศัยเทียบเคียงกับสถิติการเบิกโลหิตของโรงพยาบาลต่าง ๆ รวมกันก็ได้

มีปัจจัยบางประการซึ่งมีผลต่อการกำหนดจำนวนผู้บริจาคโลหิต ดังนี้

1. ในการออกจดหมายเชิญชวนให้ผู้บริจาคประจำมาบริจาคโลหิตเมื่อครบเวลาที่จะบริจาคได้นั้น อาจมีเพียงร้อยละ 50-60 เท่านั้นที่ผู้บริจาคมาตามคำเชิญชวน ดังนั้นการกำหนดจำนวนผู้บริจาคโลหิตจะต้องเผื่อไว้สำหรับปัจจัยนี้ด้วย

2. ในการบริจาคโลหิต จะมีผู้บริจาคจำนวนหนึ่งถูกคัดออกเนื่องจากผลการตรวจโลหิตพบ markers ของโรคซึ่งอาจถ่ายทอดทางโลหิตได้เช่น ซิฟิลิส, ไวรัสตับอักเสบบี, ไวรัสตับอักเสบบี, เอชวี เป็นต้น การกำหนดจำนวนผู้บริจาคโลหิตก็ต้องคำนวณเผื่อไว้สำหรับปัจจัยนี้ด้วยเช่นกัน กรณีประเทศไทยจะต้องเผื่อไว้ 10%

2. การให้ความรู้แก่ผู้บริจาคโลหิต

เป้าหมายของการให้ความรู้แก่ประชาชนมี 3 ประการคือ

ประการแรก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้, เจตคติและความเชื่อถือที่ถูกต้องว่าการบริจาคโลหิตเป็นการมอบของขวัญแห่งชีวิตแก่ผู้รับซึ่งได้แก่ผู้ป่วยเป็นการกระทำที่มีส่วนสำคัญต่อชุมชนและประเทศชาติ (ช่วยชุมชน, ช่วยชาติด้วยการบริจาคโลหิต)

ประการที่สอง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของประชาชน คือการเป็นผู้บริจาคโลหิตประจำ ด้วยความสมัครใจโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนเป็นเงินตรา

ประการที่สาม ก่อให้เกิดความเข้าใจถึงความสำคัญของการบริจาคโลหิตที่ปลอดภัยต่อผู้รับ ไม่บริจาคโลหิตเมื่อตนเองมีสุขภาพไม่ดี หรือมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดโรคซึ่งอาจถ่ายทอดทางโลหิตได้ไปยังผู้รับได้

ในการให้ความรู้จำเป็นจะต้องมีการวางแผนและ

ดำเนินการตามแผน ตลอดจนทบทวนประสิทธิผลที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ

ข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง ตัวอย่างคำถามที่ผู้บริจาคโลหิตมักจะถูกถาม ได้แก่

- ความสำคัญของโลหิตต่อร่างกาย
- การถ่ายโลหิตในยามฉุกเฉินสำหรับกรณีใดบ้าง
- ประโยชน์อย่างอื่นของโลหิตนอกเหนือจากการใช้ในการใช้ในกรณีฉุกเฉิน
- มีสารอื่นที่จะใช้ทดแทนโลหิตได้บ้างหรือไม่
- บุคคลใดบริจาคโลหิตได้ และบุคคลใดบริจาคโลหิตไม่เพราะเหตุใด
- ทำไมไม่ควรรับค่าตอบแทนเป็นเงินเมื่อบริจาคโลหิต
- มีผลกับร่างกายอย่างไรบ้าง เมื่อบริจาคโลหิตเจ็บไหม
- การบริจาคโลหิตจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพไหม และจะติดเอชวีไหม
- จะต้องทำอะไรกับโลหิตบ้าง ก่อนที่จะนำโลหิตที่บริจาคให้ไปใช้กับผู้ป่วย
- โลหิตที่บริจาคมานำไปตรวจอะไรบ้าง, จำเป็นอย่างไร
- หมูโลหิตมีอะไรบ้าง ทำไมโลหิตคนละหมู่จึงให้กันไม่ได้
- ทำไมผู้ป่วยต้องจ่ายค่าใช้จ่ายเมื่อรับโลหิต ทั้ง ๆ ที่ผู้บริจาคไม่ได้รับค่าตอบแทน

3. ทรัพยากรที่ต้องการ

กิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้, สร้างแรงจูงใจและจัดหาผู้บริจาคโลหิตจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อดำเนินการ ได้แก่

- เจ้าหน้าที่และอาสาสมัคร
- สื่อการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้
- งบประมาณ

งานจัดหาโลหิต จำเป็นต้องได้งบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอเพื่อให้ได้มาซึ่งปริมาณโลหิตที่

เพียงพอและปลอดภัย

เจ้าหน้าที่และอาสาสมัคร ในศูนย์บริการโลहितขนาดใหญ่ อาจมีเจ้าหน้าที่ประจำทำงานเพื่อการนี้โดยตรง และอาจมีเจ้าหน้าที่อื่นมาร่วมทำงานด้วย ที่สำคัญคือพยาบาลแต่ในธนาคารโลหิตของโรงพยาบาลซึ่งเป็นหน่วยงานขนาดเล็ก อาจไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำซึ่งได้รับมอบหมายปฏิบัติหน้าที่โดยตรง จำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ด้านอื่นปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวเช่น เจ้าหน้าที่วิทยาศาสตร์การแพทย์อาวุโส เป็นต้น เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวเหล่านี้ทุกคน ทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ประจำหรือมาช่วย ปฏิบัติงานจากแผนกอื่นก็ดี ควรได้รับการอบรมให้ความรู้ด้วยมาตรฐานเดียวกัน เพื่อการให้ความรู้แก่ประชาชนในทิศทางเดียวกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสับสน

ความรู้และทักษะที่เจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครควรมีได้แก่ :-

- การเข้าถึงความต้องการรับรู้ของประชาชน โดยสามารถสื่อความเข้าใจกับประชาชนในระดับต่าง ๆ ได้ดี
- ตอบคำถามเกี่ยวกับโลหิตและการถ่ายโลหิตได้ดี
- มีความกระตือรือร้น ในการใช้โอกาสต่าง ๆ ที่จะสื่อกับประชาชน
- ควรใช้ภาษาพื้นเมืองได้คล่องแคล่ว

- อดทนและมีปฏิภาณ

เป็นที่เข้าใจว่า ทุกคนไม่ได้มีพรสวรรค์ในการพูดเท่าเทียมกัน

นอกจากเจ้าหน้าที่ประจำแล้ว ควรจัดหาอาสาสมัครซึ่งเป็นบุคคลจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีความสามารถ มีความสนใจและมีเวลาว่าง มาร่วมกิจกรรม ได้มาร่วมกิจกรรมในลักษณะของคณะกรรมการรองค้จัดหาผู้บริจาคโลหิต บุคคลเหล่านี้ได้แก่ ครู, อาจารย์ในสถานศึกษา, อาสาภาคชาต, ข้าราชการในหน่วยงานต่าง ๆ พนักงานในบริษัท, รัฐวิสาหกิจ, นายธนาคาร ฯลฯ

เอกสารให้ความรู้ ซึ่งได้แก่แผ่นพับ, โปสเตอร์ ซึ่งอาจจัดทำขึ้นเองหรือใช้ของที่มีอยู่แล้วจากศูนย์บริการโลหิต, หรือจากกระทรวงสาธารณสุข เอกสารเหล่านี้หากจัดทำขึ้นเองควรได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติเสียก่อน เพื่อได้ข้อความที่ถูกต้อง

งบประมาณ การณรงค์จากผู้บริจาคโลหิตต้องได้รับงบประมาณ เพราะมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อาทิ

- ค่าใช้จ่ายในการจัดทำ และแจกเอกสารให้ความรู้ต่าง ๆ
- ค่าใช้จ่ายในการจัดประชุม เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน, ยานพาหนะ, และอาหารว่าง
- ค่าตอบแทนส่วนบุคคลของเจ้าหน้าที่และอาสาสมัคร